Turkish Studies Comparative Religious Studies

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 621-642

DOI: 10.29228/TurkishStudies.39686

ISSN: 2667-5544

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 11.11.2019

✓ Accepted/Kabul: 20.12.2019

📅 Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (14.11.2019)-Referee 2 (13.11.2019)

This article was checked by iThenticate.

EVLİLİKTE DİNİN ETKİSİNİ HİSSETME VE EVLİLİK UYUMU İLİŞKİSİ

Ahmet Rifat GEÇİOĞLU*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, evlilikte dinin etkisini hissetmeye dair değişkenlerin evlilik uyumunu anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığını ortaya koymaktır. Katılımcılar 389 (170 kadın, 219 erkek) evli bireyden oluşmaktadır. Çalışmada *Çift Uyum Ölçeği* ve evlilikte dinin etkisini gösterdiği düşünülen 9 maddelik bir soru dizini kullanılmıştır. Evlilik uyumu ile evlilikte dinin etkisini hissetmeye dair değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Çoklu regresyon analizi sonucuna göre, evlilikte dinin etkisini hissetmeye dair 9 değişken hep birlikte ele alındığında, onların, evlilik uyumu puanlarıyla anlamlı bir ilişki içinde oldukları görülmüştür. Bu 9 yordayıcı değişken, evlilik uyumu puanlarındaki toplam varyansın yaklaşık %33'ünü anlamlı bir şekilde açıklamıştır ($R = .571$, $R^2 = .326$, $p < .001$). Diğer taraftan regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçlarına bakıldığında ise *eşin iyiliği için dua etme*, *dinî inancın ailevi problemlerde daha anlayışlı ve affedici olma üzerinde etkisi* ve *dinî inancın boşanma konusundaki tutumu yumuşatması* değişkenlerinin evlilik uyumu üzerinde anlamlı yordayıcılar oldukları, diğer 6 değişkenin (*din emrettiği için evlilik dışı ilişkilerden kaçınma*, *dinî inancın eşe olan sadakati artırması*, *evliliği kutsal bir müessese olarak görme*, *evlilikte dinî emir ve yasakları gözetme*, *Ramazan ayı boyunca eşle ve çocuklarla iftar yapma ve yemek sonrası aileyle birlikte dua etme*) ise evlilik uyumu üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadıkları görülmüştür. Ortaya çıkan bu araştırma bulguları ilgili literatür bağlamında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Aile, Evlilik Uyumu, Yakın İlişkiler, Dinin Etki Boyutu.

* Dr., Çukurova Üniversitesi, E-posta: agecioglu@cu.edu.tr.

RELATIONSHIP BETWEEN FEELING THE EFFECT OF RELIGION IN MARRIAGE AND MARITAL ADJUSTMENT

ABSTRACT

The aim of this study is to determine whether the variables of feeling the effect of religion in marriage significantly predicted marital adjustment. The participants consisted of 389 married individuals (170 female, 219 male). In the study, the *Dyadic Adjustment Scale* and a 9-item question index which is thought to show the effect of religion in marriage were used. Multiple linear regression analysis was used to reveal the relationship between marital adjustment and the variables of feeling the effect of religion in marriage. According to the results of multiple regression analysis, when 9 variables of feeling the effect of religion in marriage were taken together, they were found to have a significant relationship with marital adjustment scores. These 9 predictive variables significantly explained about 33% of the total variance in marital adjustment scores ($R = .571$, $R^2 = .326$, $p < .001$). On the other hand, when the results of the t-test regarding the significance of regression coefficients are examined, 3 variables (*praying for the good of the spouse, the effect of religious belief on being more understanding and forgiving in familial problems, and the softening of divorce attitudes due to religious belief*) are significant predictors of marital adjustment. The other 6 variables (*avoiding of extramarital affairs because religion orders, deepening commitment to spouse because of religious faith, seeing marriage as a sacred institution, observing religious orders and prohibitions in marriage, breaking fast (iftar) with wife and children during the month of Ramadan, praying with family after dinner*) were not significant predictors of marital adjustment. The findings of this research have been discussed and interpreted in the context of the relevant literature.

STRUCTURED ABSTRACT

Considering the human relationships established by the individual throughout his/her life, it can be said that marriage is one of the most important of these relationships. The fact that marriage includes many functions such as regulating sexual life, determining gender roles, eliminating the feeling of loneliness and economic concerns has enabled it to be seen in various cultures and several ways from past to present.

The relationship between the spouses has a major effect on the functioning of the family system, which is important for both the individual and the society. There are many variables that affect this adjustment such as communication skills, culture and personality. It is important to identify these and similar variables that play an important role in achieving or deterioration of marital adjustment, and to what extent and in what direction they contribute to the process. Because through these variables, marriage can sometimes be a source of satisfaction, and sometimes it can bring many problems for spouses. The quality of marriage and family life directly affects the individual's

happiness and satisfaction obtained from other areas of life. In addition, marriage and family problems do not only concern the husband and wife, but also the society as a social problem. Therefore, it is important to reveal the variables that affect the adjustment of men and women positively or negatively in the family life in both psychological and sociological context.

Many factors, such as custom, tradition, law and morality, are effective in shaping marriage. One of these factors is religion. Religions that provide people with lifestyle by bringing regulations to their individual and social lives offer world view to people through their cognitive aspects and show how they should behave towards events. Religions, both on an individual and social level, allow a behavior to be seen as legitimate or illegitimate. In this context, a religious individual is expected to behave according to religious acceptances, orders and prohibitions while shaping his/her daily life. All of these things show the *consequential* dimension of religion in a sense, in other words, the effect of religion on other areas of life. In particular, Glock and Stark's five-dimensional approach, which consists of *ideological*, *ritualistic*, *intellectual*, *experiential*, and *consequential*, has been widely accepted. The *consequential* dimension, which is related to our study and evaluated as one of the basic indicators of religiosity, includes the effects of religious beliefs, practices and attitudes on the individual's own life and the changes he/she has experienced through these effects.

Religions paid much attention to marriage and family life, which has a very important place in individual and social life, and introduced norms and took measures to preserve marriage and family unity, thus aimed at peaceful and long-lasting relations between spouses and family members. Religions are involved in and shape the individual's marriage and family life in issues like determining the limits of sexuality, who can marry whom, the roles of women and men in the marriage life, upbringing, divorce, abortion etc. On the other hand, it is argued that major changes such as modernization and secularization experienced recently have diminished the effect of religions on people, and this decreasing effect is felt in the structure and functioning of marriage and family. Especially in the last century, concrete findings such as the significant changes in the roles of men and women in marriage and family life, the increase in common-law marriage, cohabitation, divorce and single-parent family rates are evaluated in this respect. Therefore, marriage and family have also been affected by the rapid cultural change in our age. The marriage and family institution, which previously had a religious and social character, evolved into a legal and individual character in the historical process.

A religious individual want to shape his/her marriage and family life in line with his/her own beliefs. In this case, religious individual is expected to act in accordance with religious orders and prohibitions in his/her works related to marriage, to stay away from extramarital affairs due to being banned in religion and to increase the fidelity to his/her spouse of his/her faithfulness. Likewise, it can be thought that his/her belief will be effective in making him/her more understanding and forgiving in marriage and family problems. In this context, it can be said that he/she will pray for the good of his/her spouse and his/her religious belief may soften his/her attitude towards divorce. On the other hand,

religions incorporate the rituals that bring family members together. It is also possible that these practices carried out through religions can be done at home. The fact that a religious individual strives to perform suhoor and iftar with his/her spouse and children during the month of Ramadan, prays before and after meals or at any time with his/her family, performs salaah with his/her family can be evaluated in this context. In this way, religions can provide support to spouses in terms of increasing communication between spouses, spending time together and acquiring common efforts. All of these issues can be described as manifestations of religious feelings, thoughts, attitudes and behaviors on marriage and family life.

Based on the above, it is important to show the extent to which the effect of religion in marriage is felt and the relationship between this effect and marital adjustment with empirical data. Accordingly the aim of this study is to determine whether the variables of feeling the effect of religion in marriage significantly predicted marital adjustment. At this point, the problem sentence of the research is established as follows: "Do the variables of feeling the influence of religion in marriage significantly predict marital adjustment? Which of the variables of feeling the influence of religion in marriage significantly predicted marital adjustment?"

The participants consisted of 389 married individuals (170 female, 219 male). In the study, the *Dyadic Adjustment Scale* and a 9-item question index which is thought to show the effect of religion in marriage were used. Multiple linear regression analysis was used to reveal the relationship between marital adjustment and the variables of feeling the effect of religion in marriage. According to the results of multiple regression analysis, when 9 variables of feeling the effect of religion in marriage were taken together, they were found to have a significant relationship with marital adjustment scores. These 9 predictive variables significantly explained about 33% of the total variance in marital adjustment scores ($R = .571$, $R^2 = .326$, $p < .001$). On the other hand, when the results of the t-test regarding the significance of regression coefficients are examined, 3 variables (*praying for the good of the spouse, the effect of religious belief on being more understanding and forgiving in familial problems, and the softening of divorce attitudes due to religious belief*) are significant predictors of marital adjustment. The other 6 variables were not significant predictors of marital adjustment. The findings of this research have been discussed and interpreted in the context of the relevant literature. It is seen that religions protect, shape and improve marriage and family life through their social control and social support features. Therefore, these findings may provide data to experts who work in this field regarding the functional use of religious life in marriage and family therapies.

Keywords: Marriage, Family, Marital Adjustment, Close Relationships, Consequential Dimension of Religion.

Giriş

Bireyin yaşamı boyunca kurduğu insan ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, evliliğin bu ilişkilerin en önemlilerinden biri olduğu söylenebilir. Evliliğin cinsel hayatı düzenlemek, neslin

devamını sağlamak, cinsiyet rollerini belirlemek, yalnızlık duygusunu ortadan kaldırmak ve ekonomik kaygıları gidermek gibi birçok fonksiyonu bünyesinde barındırıyor olması, onun geçmişten günümüze farklı kültürlerde, çeşitli şekillerde görülmesini sağlamıştır.

Evliliğin şekillenmesinde örf, âdet, gelenek, hukuk ve ahlâk gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Bu faktörlerden biri de dindir. Dinler, var oldukları her dönemde hem ritüeller hem de emir ve yasaklar bağlamında bir yaşam biçimi ortaya koymak suretiyle bireylerin ve toplumların hayatını etkileyen, şekillendiren ve yön veren psikososyal bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda dinler, bireysel ve sosyal hayatta çok önemli bir yere sahip olan evlilik ve aile yaşantısına ziyadesiyle dikkat etmişlerdir. Evlilik ve aile birliğini muhafaza etmek amacıyla birtakım normlar ortaya koymuşlar, önlemler almışlar, bu suretle eşler ve aile fertleri arasındaki münasebetlerin huzurlu ve uzun süreli olmasını amaçlamışlardır. Fakat son dönemde tecrübe edilen modernleşme ve sekülerleşme gibi büyük çaplı değişimlerin, dinlerin insanlar üzerindeki etkisini azalttığı öne sürülmekte, bu azalan etki evlilik ve ailenin yapısı ve işleyişinde de hissedilmektedir. Özellikle son yüzyılda evlilik ve aile yaşantısında kadın ve erkek rollerinin belirgin bir şekilde değişmesi, nikâhsız birliktelik, boşanma ve tek ebeveynli aile oranlarının artması gibi somut bulgular bu açıdan değerlendirilmektedir. Dolayısıyla çağımızdaki hızlı kültürel değişimden evlilik ve aile de nasibini almıştır. Önceleri dinî ve toplumsal bir özellik arz eden evlilik ve aile kurumu, tarihî süreçte hukukî ve bireysel bir boyuta doğru evrilmiştir.

Problem

Hem birey hem de toplum için önemli olan aile sisteminin iyi bir şekilde işleminde eşler arası ilişkiler temel etkiye sahiptir. Bu uyumu etkileyen iletişim becerisi, kültür, kişilik gibi birçok değişken bulunmaktadır. Evlilik uyumunun yakalanmasında ya da bozulmasında önemli rolü olan bu ve buna benzer değişkenlerin belirlenmesi, sürece ne derecede ve hangi yönde katkıda bulunduklarının ortaya konması önemlidir. Zira evlilik, bu değişkenler vasıtasıyla kimi zaman eşler için bir doyum kaynağı olurken kimi zaman da birçok sıkıntıyı beraberinde getirebilmektedir. Evlilik ve aile yaşantısının kalitesi, bireyin, yaşamın diğer alanlarından elde ettiği mutluluğu ve doyumunu doğrudan etkilemektedir (Smith & Mackie, 2000, s. 420; Hawkins & Booth, 2005, s. 452). Ayrıca evlilik ve ailede ortaya çıkacak problemler sadece karı-kocayı değil, sosyal bir sorun olarak toplumu da ilgilendirecektir. Bu nedenle aile hayatında, kadın ve erkek uyumunu olumlu yahut olumsuz yönde etkileyen değişkenlerin ortaya konması hem psikolojik hem de sosyolojik bağlamda önem kazanmaktadır.

Dinler, evlilik ve aile hayatının şekillenmesinde önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların bireysel ve sosyal yaşamlarına düzenlemeler getirerek onlara yaşam tarzı sunan dinler, kognitif yönleri vasıtasıyla insanlara dünya görüşü sağlamakta, olaylara karşı nasıl bir tutum içinde olmaları gerektiğini göstermektedir. Hem bireysel hem de toplumsal düzlemde dinler, yapılan bir davranışın meşru ya da gayrimeşru olarak görülmesini sağlamaktadır (Okumuş, 2012, s. 80). Dindar bir bireyin, gündelik hayatına şekil verirken dinî kabullere, emir ve yasaklara göre davranması beklenir. Bu açıdan bakıldığında dinin, evlilik ve aile yaşantısına dair söyleyecekleri de bulunmaktadır. O, cinselliğin sınırlarını çizmek, kimlerin kimlerle evlenebileceğini, kadın ve erkeklere evlilik yaşantısında hangi rollerin düştüğünü belirlemek, çocuğun yetiştirilmesi, boşanma, kürtaj vb. konularda müdahil olmakta, dindar bireyin evlilik ve aile yaşantısını şekillendirmektedir.

Bütün bu bahsedilenler bir bakıma dinin *etki* boyutunu, diğer bir ifadeyle yaşamın diğer alanlarına dinin etkisini göstermektedir. Esasen dindarlığın boyutları birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Başlangıçta dindarlık tek boyutlu olarak ele alınırken, sonraki süreçte onun iki kutuplu ya da çok boyutlu olarak kavramlaştırılmaya başlandığı görülmektedir (Yıldız, 2001, s. 24-33). Özellikle Glock ve Stark'ın (1965, s. 19-37; 1974, s. 14-16) *inanç* (*ideological*), *ibadet* (*ritualistic*), *bilgi* (*intellectual*), *tecrübe* (*experiential*) ve *etki* (*consequential*)

boyutlarından oluşan beş boyutlu yaklaşımı büyük bir kabul görmüştür. Çalışmamızla ilişkili olan ve dindarlığın temel göstergelerinden biri olarak değerlendirilen (sonul) etki boyutu (Glock & Stark, 1965, s. 21, 34-37; Stark & Glock, 1974, s. 16), bireyin dinî inanç, uygulama ve tutumlarının kendi hayatı üzerindeki etkilerini ve bu etkiler vasıtasıyla yaşadığı değişimleri kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle, bireyin, inandığı dinin taleplerini göz önünde bulundurarak hem bireysel hem de sosyal hayatını düzenlemesini, bu düzenlemenin sonucu olarak da birtakım tutum ve davranışlar geliştirmesini ifade etmektedir¹.

Beit-Hallahmi ve Argyle (1997), dinin bireysel ve toplumsal hayata etkisinin çok geniş bir alana yayıldığını ifade etmektedir. Bakıldığında, gerçekten de dinlerin, mensuplarının hayatlarına dair, farklı alanlarda birçok talepleri olmaktadır. Alkol ve uyuşturucu kullanımı, intihar, cinsel yaşam, evlenme ve boşanma gibi birçok konudaki tutum ve davranışlar, dinî inanç ve değerlerden etkilenebilmektedir. Dolayısıyla, konumuzla ilişkili olarak söyleyecek olursak, dindar bir birey, evlilik ve aile yaşantısını kendi inancı doğrultusunda şekillendirmek isteyecektir. O halde dindar bireyin, evliliği ile ilgili yapacağı işlerde dinî emir ve yasakları gözeterek hareket etmesi, dinde yasaklanması sebebiyle evlilik dışı ilişkiden uzak durması, inancının eşine olan sadakatini artırması beklenir. Aynı şekilde sahip olduğu inancın, evlilik ve aileye dair problemlerde daha anlayışlı ve affedici olmasında etkili olacağı düşünülebilir. Bu bağlamda eşinin iyiliği için dua edeceği, sahip olduğu dinî inancın, boşanma konusundaki tutumunu yumuşatabileceği söylenebilir. Ayrıca evliliği, Allah'ın emrettiği kutsal bir müessese olarak görmek de bu etkiler arasında sayılabilir. Diğer taraftan dinler, aile üyelerini bir araya getiren ritüelleri bünyesinde barındırmaktadır. Dinler vasıtasıyla gerçekleştirilen bu pratiklerin ev içinde yapılması da muhtemeldir. Dindar bir bireyin Ramazan ayı boyunca eşiyle ve çocuklarıyla sahur ve iftar yapmaya gayret göstermesi, ailesiyle birlikte (yemek öncesinde, sonrasında veya herhangi bir zamanda) dua etmesi, namaz kılması vb. bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu şekilde dinler, eşler arasındaki iletişimi artırma, birlikte vakit geçirme ve ortak uğraşlar edinme noktasında eşlere destek sağlayabilir. Bahsi geçen bütün bu hususlar, dinî duygu, düşünce, tutum ve davranışların, evlilik ve aile yaşantısı üzerindeki tezahürleri olarak nitelenebilir.

Yukarıda ifade edilenlerden hareketle, evlilikte dinin etkisinin ne derece hissedildiğini ve bu etkinin evlilik uyumuyla olan ilişkisini ampirik verilerle ortaya koymak önem arz etmektedir. Bu noktada araştırmanın problem cümlesi “Evlilikte dinin etkisini hissetmeye dair değişkenler, evlilik uyumunu anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır? Evlilikte dinin etkisini hissetmeye dair değişkenlerden hangisi ya da hangileri, evlilik uyumunu anlamlı olarak daha fazla yordamaktadır?” şeklinde kurulabilir.

Yöntem

Bu çalışma, mevcut durumu ortaya koymaya çalışan, tarama modelinde yürütülmüş betimsel ve nicel bir araştırmadır. Uygulanan anket çalışması sonucunda, evli çiftlerin evlilikte dinin etkisini hissetme düzeyleriyle evlilik uyumları arasındaki ilişkisi tespit edilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla araştırmada kullanılan temel değişkenler evlilikte dinin etkisini hissetmeye dair 9 madde ve evlilik uyumundan oluşmaktadır.

Araştırma grubu, Adana ili Çukurova, Seyhan, Sarıçam ve Yüreğir merkez ilçelerinde ikamet eden 389 (170 kadın, 219 erkek) evli bireyden oluşmaktadır. Katılımcılar basit rastlantısal yöntemle seçilmişlerdir. Evlilik uyumunu ölçmek için evlilik yaşantısının tam olarak yerleşmesi gerektiğinden hareketle, araştırmaya katılanların en az bir yıllık evli olmalarına dikkat edilmiştir.

¹ Yapıcı (2002), bu boyutu merkeze alarak sosyo-bilişsel bir dindarlık kategorisi ortaya koymuş, bir başka çalışmada ise Zengin’le birlikte (2003) “Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği”ni geliştirmiştir.

Araştırmada Kullanılan Ölçek ve Değişkenler

Çift Uyum Ölçeği

Çift uyum ölçeği (ÇUÖ), evli veya evlenmeden birlikte yaşayan çiftlerin ilişki kalitesini değerlendirmek amacıyla Spanier (1976) tarafından geliştirilmiştir. Günümüzde evlilik olmadan birlikte yaşayan çiftlerin sayısının artması, ölçeğin bu şekilde tasarlanmasında etkili olmuştur (Spanier, 1976, s. 16). Kendi zamanına kadar evlilik uyumu ve buna yakın kavramlarla geliştirilen ölçeklerden yola çıkarak 300 maddelik bir havuz oluşturan Spanier (1976), bazı ön uygulama ve analizlerle birlikte çeşitli kriterleri de göz önünde bulundurarak madde sayısını 32'ye düşürmüştür. 218 evli ve 94 boşanmış birey üzerinde uygulanan faktör analizleri sonucunda, *çift doyumu* (*dyadic satisfaction*), *çift kaynaşması* (*dyadic cohesion*), *çift uzlaşması* (*dyadic consensus*) ve *duygusal dışavurum* (*affectional expression*) olmak üzere ölçeğin, ilişkinin dört farklı boyutunu ölçtüğü tespit edilmiştir. Çift doyumu, eşlerin tartışma, öpüşme, boşanmayı düşünme gibi konuları hangi sıklıkla gerçekleştirdikleriyle ilişkilidir. Çift kaynaşması, eşlerin hangi sıklıkla fikir alış-verişi yaptıkları, bir konu üzerinde birlikte çalıştıkları ve ortak ilgi alanlarına sahip oldukları bağlamında ortaya koydukları dayanışmayı ifade eder. Çift uzlaşması, eşlerin aile bütçesi, din, hayat felsefesi ve ev işleri gibi konulardaki anlaşma düzeyidir. Duygusal dışavurum, eşlerin duygusal yakınlık ve cinsel ilişkiler üzerinde ne düzeyde anlaştıklarını göstermektedir. Spanier her ne kadar alt ölçeklerin puanlarının da kullanılabileceğini belirtse de çift ilişkisinin uyumunu değerlendirmede genellikle toplam puan kullanılmaktadır.

Spanier (1976), bütün ölçek için Cronbach's Alpha (α) katsayısını .96 olarak tespit etmiştir. Alt ölçekler için bu değer .73 ve .94 (çift doyumu: .94; çift kaynaşması: .86; çift uzlaşması: .90; duygusal dışavurum: .73) arasında değişmektedir. Çalışmaya dair test-tekrar test güvenilirliği bildirilmemiştir. Kriter geçerliliği bağlamında 32 maddeden her birinin, evli ve boşanmış grubu anlamlı düzeyde farklılaştırdığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde evli (114.8) ve boşanmış (70.7) grupların toplam puanları da anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Yapı geçerliliğinde ise ÇUÖ ile Locke-Wallace evlilik uyumu ölçeği (Locke & Wallace, 1959) arasındaki korelasyon evli bireyler için .86, boşanmış olanlar içinse .88 olarak bulunmuş ve ilişkinin anlamlılık düzeyine ulaştığı bildirilmiştir.

Fırsıoğlu ve Demir'in (2000) ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini Türk örneklemini üzerinde araştırdıkları çalışma 132 erkek ve 132 kadın toplam 264 evli birey üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği Cronbach's α değeri kullanılarak hesaplanmış ve .92 olarak ifade edilmiştir. Bu değer Spanier'in elde ettiği sonuçlara (.96) yakındır. Yarıya bölüm güvenilirlik katsayısı ise .86 olarak belirtilmiştir. Alt ölçekler için bu değer .75 ve .83 arasında değişmektedir. Alt ölçeklerin güvenilirlik puanları karşılaştırıldığında hafif farklılıklar görülse de bu durumun kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu söylenebilir. Fırsıoğlu ve Demir'e (2000) göre alt ölçeklerin güvenilirliğindeki bu farklılıklar çeviri, örneklem ve kültürel farklılıklar sebebiyle gerçekleşmiş olabilir.

Evlilik uyumunun bileşenleri olarak varsayılan dört alt boyutun doğrulanması amacıyla eldeki veriye, Fırsıoğlu ve Demir (2000) tarafından döndürülmüş dörtlü faktör çözümü uygulanmış ve sonuçların varsayılan dört faktörü doğruladığı görülmüştür. Bu faktörler, toplam varyansın %45.5'ini açıklamaktadır. Orijinal ölçekte açıklanan varyansa dair bir bilgi bulunmadığından bu hususta kıyas yapmak mümkün görünmemektedir. ÇUÖ ile Locke-Wallace evlilik uyumu ölçeği arasındaki korelasyon .82 ($p < .005$; $n=264$) olarak tespit edilmiştir. Bu değer, Spanier'in çalışmasındaki sonuçlara (.86) yakındır.

Evlilikte Dinin Etkisini Hissetmeye Dair Değişkenler

Dindarlığın etki boyutundan hareketle, dinî yaşayışın evlilik ve aile hayatını da etkilediği düşünülmüştür. Bu minvalde katılımcılara evlilikte dinin etkisini gösterdiği düşünülen 9 maddelik bir soru dizini verilmiştir. Bunlar (1) “*Din emrettiği için evlilik dışı ilişkilerden kaçınıyorum.*”, (2) “*Evlilik, Allah’ın her Müslümana emrettiği kutsal bir müessesedir.*”, (3) “*Dinî inancım, boşanma konusundaki tutumumu yumuşatabilir.*”, (4) “*Dinî inancım, ailevî problemlerde daha anlayışlı ve affedici olmamda etkilidir.*”, (5) “*Inancım, eşime olan sadakatimi artırır.*” (6) “*Evliliğim ile ilgili yapacağım işlerde dinî emir ve yasakları gözeterek hareket ederim.*”, (7) “*Eşimin iyiliği için dua ederim.*”, (8) “*Ramazan ayı boyunca eşimle ve çocuklarımla iftar yapmaya gayret gösteririm.*”, (9) “*Yemek sonrası ailemle birlikte dua ederim.*” şeklindedir. Bu maddeler puanlanırken 5’li likert kullanılmıştır. İlk beş maddede ifadelerle katılıp katılmama düzeyi, son dört maddede ise tutumların sıklık derecesi ölçülmüştür.

Bulgular

Evlilik uyumu ile evlilikte dinin etkisini hissetmeye dair bahsi geçen dokuz ifade arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmış, sonuçlar Tablo 1 ve Tablo 2’de gösterilmiştir.

Evlilikte dinin etkisini hissetmeye dair 9 değişken hep birlikte ele alındığında, onların evlilik uyumu puanlarıyla anlamlı bir ilişki içinde oldukları görülmektedir. Bu 9 yordayıcı değişken, evlilik uyumu puanlarındaki toplam varyansın yaklaşık %33’ünü anlamlı bir şekilde açıklamaktadır ($R = .571$, $R^2 = .326$, $p < .001$).

Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) bakıldığında yordayıcı değişkenlerin evlilik uyumu üzerindeki görece önem sırası eşin iyiliği için dua etme (7), dinî inancın ailevî problemlerde daha anlayışlı ve affedici olma üzerinde etkisi (4), dinî inancın boşanma konusundaki tutumu yumuşatması (3), inancın eşi olan sadakati artırması (5), evlilikle ilgili yapılan işlerde dinî emir ve yasakları gözetme (6), din emrettiği için evlilik dışı ilişkilerden kaçınma (1), Ramazan ayı boyunca eşle ve çocuklarla iftar yapmaya gayret gösterme (8), yemek sonrası aileyle birlikte dua etme (9) ve evliliği kutsal bir müessese olarak görme (2) şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde ise eşin iyiliği için dua etme (7), dinî inancın ailevî problemlerde daha anlayışlı ve affedici olma üzerinde etkisi (4) ve dinî inancın boşanma konusundaki tutumu yumuşatması (3) değişkenlerinin evlilik uyumu üzerinde anlamlı yordayıcı oldukları, diğer 6 değişkenin ise evlilik uyumu üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadıkları görülmüştür. Dolayısıyla evlilik uyumunu bahsi geçen 7, 4 ve 3 numaralı değişkenler daha güçlü bir şekilde etkilemektedir. Analiz sonucunda ortaya çıkan evlilik uyumu denklemi şu şekildedir:

Evlilik uyumu = $(3.067 \times 1 \text{ nolu değişken}) + (-0.700 \times 2 \text{ nolu değişken}) + (-2.954 \times 3 \text{ nolu değişken}) + (5.341 \times 4 \text{ nolu değişken}) + (-1.415 \times 5 \text{ nolu değişken}) + (-2.053 \times 6 \text{ nolu değişken}) + (9.152 \times 7 \text{ nolu değişken}) + (1.783 \times 8 \text{ nolu değişken}) + (0.906 \times 9 \text{ nolu değişken}) + 49.180$

Tablo 1: Evlilik Uyumu ve Evlilikte Dinin Etkisini Hissetmeye Dair Değişkenlere İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri

Değişken	$\bar{X}$	S	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Evlilik uyumu	111.76	18.26	.26**	.13	-.06	.22*	-.09	.20**	.49***	.25**	.17*
Yordayıcı değişkenler											
1	4.81	.58	-	.19*	.12	.18*	.10	.33***	.39***	.18*	.14
2	4.62	.80	-	-	.26**	.41***	.16	.25**	.20*	.29**	.18*
3	3.26	1.30	-	-	-	.54***	.36***	.14	.20	.27**	.17*
4	4.07	1.03	-	-	-	-	.40***	.41***	.19*	.29**	.20*
5	3.44	1.39	-	-	-	-	-	.22*	-.01	.08	-.12
6	4.29	.93	-	-	-	-	-	-	.40***	.32**	.34***
7	4.57	.83	-	-	-	-	-	-	-	.32***	.16
8	4.49	.91	-	-	-	-	-	-	-	-	.45***
9	3.09	1.20	-	-	-	-	-	-	-	-	-

*** p< .001; ** p< .01; * p< .05

Tablo 2: Evlilik Uyumu ve Evlilikte Dinin Etkisini Hissetmeye İlgili Değişkenler Arasındaki İlişkiye Ait Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	49.180	15.490	-	3.175	.002	-	-
1	3.067	3.036	.097	1.010	.315	.264	.105
2	-.700	2.207	-.031	-.317	.752	.131	-.033
3	-2.954	1.504	-.211	-1.964	.042	-.055	-.201
4	5.341	2.093	.300	2.552	.012	.222	.257
5	-1.415	1.314	-.108	-1.077	.284	-.088	-.112
6	-2.053	2.125	-.104	-.966	.337	.201	-.100
7	9.152	2.258	.414	4.052	.000	.496	.389
8	1.783	2.095	.089	.851	.397	.246	.088
9	.906	1.560	.060	.581	.563	.173	.060

R= .571, R²= .326, F_(9,389)= 4.949, p= .000

Tartışma ve Yorum

Çoklu regresyon analizi sonuçları, evlilikte dinin etkisini hissetmeye dair 9 değişken hep beraber değerlendirildiğinde, onların evlilik uyumuyla anlamlı bir ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte “eşin iyiliği için dua etme”, “dinî inancın ailevî problemlerde daha anlayışlı ve affedici olma üzerinde etkisi” ve “dinî inancın boşanma konusundaki tutumu yumuşatması” değişkenlerinin evlilik uyumu üzerinde anlamlı yordayıcılar oldukları görülmüştür.

Eşin İyiliği İçin Dua Etmek

Eşin iyiliği için dua etmek, bir bakıma eşe olan sevgiyi ve bağlılığı göstermektedir. Bu tarz duaya yönelen bireylerin eşleriyle daha iyi geçindikleri, eşlerine karşı düşmanca tavır ve hislerden uzak oldukları düşünülebilir. Eşler arasındaki muhabbetin güzel olmasının, onların yaptıkları duaya da yansımaları beklenir. Dolayısıyla eşin iyiliği için dua etmek, eşler arasındaki ilişkinin niteliği açısından bir gösterge haline gelmektedir. Nitekim ilgili konuda yapılan çalışmalar da bu bulguyu destekler niteliktedir (bkz. Gruner, 1985; Dudley & Kosinski, 1990; Robinson, 1994; Butler, Gardner & Bird, 1998; Marsh & Dallos, 2000; 2001; Butler, Stout & Gardner, 2002; Marks, 2005; Lambert & Dollahite, 2006; Fincham vd., 2008; Ellison, Burdette & Wilcox, 2010; Beach vd., 2011). Bu

çalışmalarda genel itibariyle, duanın evlilikteki çatışmayı azalttığı, öfke kontrolünü sağladığı ve iletişimi kolaylaştırdığı, eşleri empati kurmaya ve çözüm odaklı olmaya yönelttiği belirlenmiştir.

Dinî İnancın Ailevî Meselelerde Anlayışlı ve Affedici Olma Üzerindeki Etkisi

Dinî inancın, ailevî problemlerde kendisini daha anlayışlı ve affedici olmaya ittiğini düşünenlerin evlilik uyumu daha yüksektir. Bu beklenen bir durumdur; zira yaşanan problemlerde affetme erdemini gösterebilmek, anlayışlı olmak ve bu sayede iletişim kanallarını açık tutmak eşler arasındaki bağın güçlenmesini sağlayacaktır. Dinler bu değerleri bünyesinde barındırmak suretiyle eşler ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerin kırılmasını önlemekte ve bu ilişkileri canlı tutmaktadır. Bu konu üzerine yapılan çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır (bkz. Dudley & Kosinski, 1990; Holeman, 2003; Lambert & Dollahite, 2006; Mahoney, 2010; Stafford, David & McPherson, 2014).

Dinin bir telafi mekanizması işlevi gördüğü öne sürülmektedir. Bireyin hayatına yön veren dinî kurallar, ilişkide hissedilen birtakım eksikliklerin, adaletsizliklerin ödünlenmesine yardımcı olabilir. Geleneksel dinî yaşayışın öncelediği merhamet etme, acıma, affetme, itaat etme, fedakârlık etme, diğerkâm ve alçak gönüllü olma gibi değerler bu süreçte öne çıkmaktadır. Bu değerler, özellikle ikili ilişkilerde, bireyselliği vurgulamaktan ziyade karşı tarafı ön planda tutmaktadır. Dinler, bu değerler vasıtasıyla, ilişkide yer alan ödül ve bedel dağılımındaki eşitsizlikleri giderebilir. Örneğin Wallin (1957), dindarlığın, cinsel doyum eksikliğinin olumsuz etkisini azalttığını tespit etmiştir. Wallin ve Clark (1964) ile Orathinkal ve Vansteenwegen'in (2006) çalışmalarında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. DeMaris, Mahoney ve Pargament'in (2010) çalışmasında ise evliliği kutsallaştırma düzeyi arttıkça, eşler arasında adaletsizlik algılaması azaldığı bildirilmiştir. Dolayısıyla kutsallaştırma, evlilikte algılanan adaletsizliği telafi etmektedir. Diğer taraftan bazı çift terapilerinde, dinin affedici olma vurgusunun kullanılmaya başlandığı görülmektedir (bkz. Worthington, 2006, s. 134-138; Holeman, 2008; Hargrave, Froeschle & Castillo, 2009; Hamidi, Makwand & Hosseini, 2010). Ancak şunu da eklemek gerekir ki şekillenmesinde kültür ve geleneğin önemli rol oynadığı birtakım dinî kurallar, eşler arası ilişkilerde (daha çok kadına karşı) gerçekleştirilen küçük düşürücü ve istismara yönelik birtakım davranışların meşrulaştırılmasına yol açabilir (Kimball & Knudson-Martin, 2002, s. 151). Örneğin dindar bir kadın, şayet kocasının otoritesine karşı çıkarsa, kocasının kendisini dövme hakkının olduğuna inanabilir. Dolayısıyla inanç bu noktada her ne kadar ilişkide yaşanan adaletsizlik duygusunun azalmasını ve ilişkinin sürmesini sağlasa da eşler arasındaki duygusal bağ zedeleyici davranışların kabullenilmesine de yol açabilir. Bu bağlamda anlayış ve affedicilik gibi erdemlerin, diğer eş tarafından sürekli olarak istismar edilmemesi evlilik uyumu açısından önemlidir.

Dinî İnancın Boşanmaya Dair Tutumu Yumuşatması

Dinî inancının boşanma konusundaki tutumunu yumuşattığını düşünenlerin evlilik uyumları daha yüksek çıkmıştır. Kur'an'da araları bozuk olan çiftleri barıştırmanın teşvik edilmesi (Nisâ 4/35), diğer taraftan bir hadiste Allah'ın en sevmediği helal olarak boşanmanın gösterilmesi (Ebû Dâvud, Talâk, 3; İbn Mâce, Talâk, 1), İslâm'da boşanmanın serbest olmakla birlikte son çare olarak görüldüğünü gösterir niteliktedir. Ayrıca İslâm, evlilik ve aile yaşantısının mutluluğuna ve sürekliliğine de vurgu yapmaktadır. Bütün bunlardan hareketle dindarlık arttıkça boşanma hususunda aceleci davranma ihtimalinin azalacağı düşünülebilir. Dinlerin boşanma hususunda ortaya koyduğu kural ve öğretiler ile evlilik bağına korumaya ve devam ettirmeye yönelik tedbirleri düşünüldüğünde, bir dine inanan insanların evliliklerinin daha istikrarlı ve uzun süreli olabileceği (Beit-Hallahmi & Argyle, 1997, s. 210; Chamberlain & Hall, 2000, s. 163; Marks, Dollahite & Freeman, 2011, s. 193) ve dindar bireyin boşanmayı ilk çare olarak düşünmeyeceği öne sürülebilir. Dindar birey, eşiyle arasındaki problemin çözümüne odaklanabilir. Bu yapıcı yaklaşımın ise evlilik uyumuna yansıtacağı açıktır. Problemler karşısında ilişkiden vazgeçmek yerine çözüm odaklı düşünmek, eşler arasındaki uyumu artıracaktır. Bu alanda yapılan çalışmalar da dindarlık ya da dindarlığın göstergeleri arttıkça

boşanmanın azaldığını göstermektedir (bkz. Shrum, 1980; Teachman, 1982; Fergusson, Horwood & Shannon, 1984; Glenn & Supancic, 1984; Bahr & Chadwick, 1985; Heaton & Goodman, 1985; Schumm, 1985; Breat & Kposowa, 1987; Bock & Radelet, 1988; Larson & Goltz, 1989; Hansen & Gage, 1990; White, 1990; Hansen, 1992; Stanley & Markman, 1992; Bracher vd., 1993; Wineberg, 1994; Booth vd., 1995; Amato & Rogers, 1997; Call & Heaton, 1997; Clydesdale, 1997; Brody, Stoneman & Flor, 1996; Hill & Peplau, 1998; Krishnan, 1998; Mahoney vd., 2001; Sullivan, 2001; Marks, 2005; Lambert & Dollahite, 2006; Orathinkal & Vansteenwegen, 2006; Brown, Orbuch & Bauermeister, 2008; Vaaler, Ellison & Powers, 2009).

Dinlerin boşanma konusuna yaklaşımları, ilişkinin istikrarını artırabilir. Geleneksel Hristiyanlığın boşanmayı yasaklaması, Yahudilik ve İslâm'ın ise herhangi bir yasak koymamakla birlikte boşanmayı son çare olarak görmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Eşlerin ilişkiyi sürdürme isteklerinin olması, ilişkiyi sürdürmenin gerekliliğine ve zorunluluğuna inanmaları, evliliklerin uzun süreli olmasını sağlayabilir (Güney, 2009, s. 60). Ancak bu yaklaşımın, evlilik doyumunu artırdığını söylemek mümkün değildir. Çünkü evliliğe dair ciddi problemler yaşayan çiftler olabilir ve bu çiftler kendilerini bu ilişkiye hapsedilmiş olarak bulabilir. Boşanırsa inancına göre hoş olmayan bir şey yapmış olacağı düşüncesi, çevre baskısı ve ilişkideki ödülleri kaybedeceği endişesi, çiftleri boşanmaktan alıkoyabilir. Bu durumda eşlerin, aralarındaki problemleri hallettiğini söylemek mümkün değildir. Böyle bir evliliğin devam etmesi, çiftlerden birini, tercih etmediği bir hayatı yaşamaya mecbur bırakacaktır. Dolayısıyla dinlerin bu tavrı evliliklerin daha uzun soluklu olmasını sağlasa da, bazı mutsuz evliliklerin devam etmesine de yol açabilir. Bu ilişki hem o ailede yetişecek çocuklar hem de o çocukları bünyesinde barındıracak toplum açısından birçok sıkıntıyı beraberinde getirecektir. Bu bağlamda aileden beklenen faydayı sağlayabilmek için, onun her koşulda sürmesi değil, sağlıklı bir yapıya sahip olarak varlığını devam ettirmesi elzemdir.

Din Emrettiği İçin Evlilik Dışı İlişkilerden Kaçınma ve Dinî İnancın Eşe Olan Sadakati Artırması

“Din emrettiği için evlilik dışı ilişkilerden kaçınma” ile evlilik uyumu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Örneklemin, evlilik dışı ilişkiden kaçınmayı dinî bir vecibe olarak değil de ahlâkî bir zorunluluk olarak görmeleri bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuş olabilir. Aynı durumun “dinî inancın eşe olan sadakati artıracaklarını düşünme” için de geçerli olduğu ileri sürülebilir. Diğer taraftan bu konudaki literatüre bakıldığında, evlilik dışı cinsellik-evlilik uyumu ilişkisinden ziyade evlilik dışı cinsellik-dindarlık ilişkisinin çalışıldığı görülmektedir. Geçioğlu'nun (2019) çalışmasında hem evlilik dışı hem de evlilik öncesi cinsellik ile evlilik uyumu arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan dindarlıkla ilgili çalışmalarda, evlilik dışı cinsellik ile dindarlık arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Dindarlık düzeyi veya dinî etkinliklere katılım arttıkça evlilik dışı cinsellik yaşama oranı azalmaktadır (Buunk, 1980; Cochran & Beeghley, 1991; Janus & Janus, 1993; Treas & Giesen, 2000; Atkins, Baucom & Jacobson, 2001; Scheepers, Te Grotenhuis & Van Der Slik, 2002; Allen vd., 2005; Atkins & Kessel, 2008; Geçioğlu, 2019). Benzer şekilde dindarların, evlilik öncesi cinsellik yaşama oranlarının, dindar olmayanlara nazaran daha düşük olduğu görülmektedir (Forste & Heaton, 1988; Thornton & Camburn, 1989; Cochran & Beeghley, 1991; Janus & Janus, 1993; Brewster vd., 1998; Scott, 1998; Holder vd., 2000; Atkins, Baucom & Jacobson, 2001; Hardy & Raffaelli, 2003; Beckwith & Morrow, 2005; Kirman, 2005). Bununla birlikte dindarların evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsellik oranlarının beklenenden yüksek olduğu, mevcut durumun dinlerin bu tarz ilişkilerden kaçınma idealinden oldukça uzakta kaldığı ifade edilmektedir (Spilka vd., 2003, s. 185).

Evliliği Kutsal Bir Müessese Olarak Görmek

“Evliliği Allah'ın emri ve kutsal bir müessese olarak görmek”, evlilik uyumuyla ilişkili bulunmamıştır. Dindar her bireyin bu algıya sahip olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak evliliği

Allah'ın emri ve mukaddes bir kurum olarak görmek, evlilikte hiç problem yaşanmayacağı anlamına gelmez. Evliliğinde problem yaşayan birey, olumsuz yüklemeleri evlilikten ziyade eşine ya da kendi evliliğine yapabilir. Başka biriyle daha mutlu bir evliliğinin olacağını düşünebilir. Dolayısıyla evliliğe dair olumlu düşüncelere sahip olmak, evlilikte mutlu olunacağı anlamına gelmez. Evliliği teoride dinî bir emir olarak görmek ve ona anlam yüklemek, pratikte eşle uyumlu olunacağı sonucunu doğurmaz.

Kutsal kavramı, Tanrıyı çağrıştırmakla birlikte, anlamı yalnızca onunla sınırlı değildir. O aynı zamanda tanrısal olanla ilişkili olması ve tanrısal olanı temsil kabiliyeti sebebiyle kutsallaştırılan nesneler, semboller vb.yi de içerebilir. Birey, kutsal olarak gördüğü şeyi koruma gayretine girmektedir (Pargament & Mahoney, 2005). Evlilik de bu bağlamda kutsallaştırılabilir (Kirman, 2012, s. 631-632). Evlilik ilahi bir emir ve lütuf olarak telakki edildiğinde, diğer bir ifadeyle kutsallık atfedildiğinde bireyin hayatını düzenleyen olağanüstü bir güce kavuşabilir.

Mahoney ve arkadaşlarına göre (2003) aile ilişkileri kutsallaştırılabilir ya da kutsal olarak değerlendirilebilir. Bireysel dinî pratikler ve ilişkilerin kutsallaştırılması aile üyelerinin aile içinde yaşanan çatışmaları nasıl değerlendireceği ve nasıl başa çıkacağı noktasında katkı sağlayabilir. Örneğin aile ilişkileri kutsallaştırıldığında, aile içinde yaşanan çatışmalar önemsenmeyebilir, göz ardı edilebilir ya da daha az endişe verici bir durum olarak değerlendirilebilir (Ayrıca bkz. Mahoney & Tarakeshwar, 2005, s. 188-191).

Evlilikte dönüşümsel süreçlerden (transformational processes) bahseden Fincham, Stanley ve Beach (2007), bu süreci dışarıdan herhangi bir yardıma ihtiyaç duymaksızın, evliliği devam ettirme koşullarını eşlerin kendilerinin ayarlayabilmesi olarak tarif etmektedir. Bu noktada bağışlama, fedakârlık ve bağlanım ile birlikte evliliğin kutsallaştırılmasının bu süreçte etkili olduğu vurgulanmaktadır. Çiftler, bu özellikleri sayesinde ilişkilerindeki zorluklardan ve olumsuz durumlardan kurtularak bu zorlukları, ilişkilerini geliştirme fırsatına dönüştürebilmektedir.

Özetle söyleyecek olursak, dinler tarafından evliliğin kutsal kabul edilmesi ve evlilik yaşantısının övülmesi evlilik istikrarını ve uyumunu artırabilir. Literatüre bakıldığında, özellikle son 15 yılda yapılan çalışmaların önemli bir kısmının, evliliğin kutsallığını ya da evliliği kutsallaştırmayı bir değişken olarak ele aldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar, evliliği kutsallaştırmanın bireye evlilikte yaşanan birçok muhtelif problemin üstesinden gelme konusunda yardımcı olduğunu belirlemiştir (Mahoney vd., 1999; 2003; Goodman & Dollahite 2006; Dollahite & Lambert, 2007; Fincham, Stanley & Beach, 2007; Lambert & Dollahite, 2008; Dollahite & Marks, 2009; Lichter & Carmalt, 2009; DeMaris, Mahoney & Pargament, 2010; Ellison vd., 2011; Dollahite, Hawkins & Parr, 2012; Goodman vd., 2013; Stafford, David & McPherson, 2014). Bu çalışmalarda genel itibarıyla, evliliği kutsallaştırmanın evlilik kalitesiyle olumlu yönde ilişkili olduğu, evlilikte yaşanan adaletsizlik vb. problemlerin telafisinde etkili olduğu, sadakati ve eşlerin birbirine bağlanımını artırdığı, boşanma eğilimini ise azalttığı tespit edilmiştir. Çalışmamızın literatürle benzer sonuçlara ulaşmaması, çalışmanın örnekleme ve örneklemin ait olduğu kültürle ilişkilendirilebilir².

Evlilikte Dinî Emir ve Yasakları Gözetmek

² Yukarıda verilen literatür değerlendirilirken, çalışmaların Hristiyan kültürün yaygın olduğu coğrafyalarda gerçekleştirilmiş olması, göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Evliliğin kutsallığı vurgusu daha çok Hristiyan teolojisinde karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel Hristiyanlıkta evlilik kutsal bir bağ olarak görülmektedir. Bu bağ, İncil'de yalnızca eşlerin değil, Tanrının da dâhil olduğu ve ölene dek sürmesi istenen üçlü bir bağdır (Vaiz, 4/9-12). Gelenekte evlilik, Tanrı tarafından belirlenmiş kutsal bir karşılaşma olarak kabul edilmekte (Lauer, 1985), Tanrı ile ilişkinin hayat boyu sürmesini isteyen üçüncü bir parça olarak tanımlanmaktadır (Butler & Harper, 1994). Karı-koca-kutsal trilojisinden mülhem evliliğin Tanrıyla birleşme metaforu olarak görülmesi, beraberinde boşanmanın da Tanrıdan ayrılmayı sembolize ettiği düşüncesini doğurmuştur (Erdem, 1991, s. 346; Mahoney vd., 2003, s. 231; Sümer, 2007, s. 162). Sonuç olarak Hristiyanlığın, evliliği kutsal olarak görmesi sebebiyle aileyi dinî bir kurum olarak telakki ettiği ve boşanmayı yasakladığı görülmektedir. Bu tutumun, konuya dair çalışmaların sonuçlarına yansıdığı düşünülebilir.

“Evlilikle ilgili işlerde dinî emir ve yasakları gözetmek” ile evlilik uyumu arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Dinî emir ve yasakları göz önünde bulundurmamak, eşler açısından her zaman olumlu sonuçlanmayabilir. Şayet eşlerin dindarlık düzeyleri ve tarzları arasında belirgin bir farklılık mevcut ise bu durum çatışmayı da doğurabilir. Örneğin muhafazakâr yapıya sahip bir koca, eşinin giyim tarzından rahatsız olabilir. Kadın, eşini memnun etmek için isteyerek yahut istemeyerek giyim tarzını değiştirebilir ya da eşinin bunun için kendisini zorlamasından rahatsızlık duyabilir. Bu durumda kadının tutumunu, kişilik yapısı ve sahip olduğu dindarlık tarzı belirleyecektir. Eşlerin birbirine yakın din algısına sahip olmaları çatışmayı azaltacaktır. Farklı algılara sahip olmaları ise - her eş kendi düşünce dünyasına uygun çözüm yollarını isteyeceği için- iletişimin gerginlikle sonuçlanma ihtimalini artıracaktır. Dolayısıyla eşlerin dindarlık tarzları, dinî emirleri ve yasakları gözetmenin evliliğe olumlu ya da olumsuz yansımaları noktasında önemli rol oynayacaktır.

Birlikte Yapılan Ritüeller

“Ramazan ayı boyunca eşle ve çocuklarla iftar yapma” ve “yemek sonrası aileyle birlikte dua etme” sıklıkları evlilik uyumuyla ilişkili bulunmamıştır. Esasen her iki uygulama da aile fertlerinin bir araya geldikleri, birlikte zaman geçirdikleri faaliyetler olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında onların, evlilik uyumuna olumlu yansımalarının olması beklenir. Belki de birlikte iftar yapma ve yemek sonrası dua pratiklerini dindarlık düzeyi yüksek olmayanların da yerine getiriyor oluşu, bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Başka bir ifadeyle bu pratiklerin sıklığının, dindarlık düzeyleri açısından çok fazla farklılaşmaması bu sonuca yol açmış olabilir. Oruç tutmayan bir bireyin iftar etkinliğine katılması ya da inanmayan bir bireyin kalabalıkla birlikte dua etmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. Davie’den (2005, s. 285) hareketle söyleyecek olursak, belki de modern toplumlarda ortaya çıkan *inanmadan ait olma* (*belonging without believing*) olgusunun burada devreye girdiği düşünülebilir. Herhangi bir dine inanmayan ya da inancı çok zayıf olan bireylerden bazıları, içine doğdukları kültürün dinî pratiklerini yerine getirmeye devam edebilmektedirler (Yapıcı, 2018, s. 85).

Literatüre bakıldığında, çalışmaların Hristiyan kültürde gerçekleştirilmesinden mütevellit, değişkenlerin de buna göre şekillendiği görülmektedir. Çalışmalarda, birlikte yapılan ritüeller bağlamında kiliseye katılım, dua etkinliği, İncil okuma vb. değişkenler kullanılmıştır (Giblin, 1997, s. 321). Bu bağlamda, kiliseye ve diğer dinî etkinliklere daha sıklıkla giden çiftlerin daha fazla evlilik kalitesi, evlilik uyumu, evlilik doyumu, evlilik mutluluğu, evlilik sadakati, evlilik istikrarı ve evlilik bağlanımına sahip oldukları (Burchinal, 1957; Kunz & Albrecht, 1977; Hunt & King, 1978; Albrecht, 1979; Shrum, 1980; Filsinger & Wilson, 1984; Bahr & Chadwick, 1985; Willits & Crider, 1988; Larson & Goltz, 1989; Dudley & Kosinski, 1990; Wilson & Musick, 1996; Call & Heaton, 1997; Mahoney vd., 1999; Atkins, Baucom & Jacobson, 2001; Fiese & Tomcho, 2001; Myers, 2006; Dollahite & Lambert, 2007; Wilcox & Wolfinger, 2008; Wolfinger & Wilcox, 2008; Allgood vd., 2009; Kraft & Neimann, 2009; Lichter & Carmalt, 2009), daha az çatışma yaşadıkları (Mahoney vd., 1999; Curtis & Ellison, 2002; Davis & Epkins, 2009), daha az aile içi şiddete başvurdıkları (Fergusson vd., 1986; Ellison, Bartkowski & Anderson, 1999; Ellison & Anderson, 2001), aldatma olasılıklarının (Marks, 2005; Burdette vd., 2007; Atkins & Kessel, 2008) ve boşanma ihtimallerinin daha düşük olduğu (Glenn & Supancic, 1984; Bahr & Chadwick, 1985; Schumm, 1985; White, 1990; Bracher vd., 1993; Wineberg, 1994; Call & Heaton, 1997; Krishnan, 1998; Mahoney vd., 2001; Brown, Orbuch & Bauermeister, 2008) tespit edilmiştir³. Kiliseye birlikte katılım, eşlerin dinî açıdan birbirlerine intibakını gerçekleştirebilmekte, aileye ortak bir amaç ve değerler sistemi sunmakta, bu

³ Marks’ın (2005) Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm dinlerinden birine mensup 38 çift üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, Müslüman bir katılımcı Ramazan ayını, ailenin bir araya geldiği, birlikte yemek yediği, oruç tuttuğu, hep birlikte sahura kalktığı bir zaman dilimi olarak tanımlamaktadır. Benzer bir bulgu Marks ve Dollahite (2012) tarafından da tespit edilmiştir. Namaz ve oruç gibi ibadetler, dindar ailelerin sadece ibadethanelerde değil, evlerinde de bir araya gelmelerini sağlamakta ve evler birlikte ibadet edilen kutsal bir mekân haline gelmektedir.

amaç ve değerler aile bireylerinin birbirine bağlanımını ve sosyal bütünleşmesini artırıp eşlerin boşanma ihtimalini düşürmektedir (Amato & Rogers, 1997, s. 623). Bununla birlikte bireysel açıdan dinî adanmışlıkları aynı düzeyde olmayan çiftler için bu dinî etkinlik, çatışma yaşanmasına da yol açabilmektedir (Schumm, 1985; White, 1990; Vaaler, Ellison & Powers, 2009). Eşlerin kiliseye katılım düzeyinin farklılaşması, problemleri evliliklerin işaretlerinden biri olabilmektedir. Sonuç olarak ibadetlere ve dinî etkinliklere katılım genel itibarıyla evliliği olumlu yönde etkilerken, eşler arasında katılım sıklığının farklılaşması evliliğe olumsuz olarak yansiyabilmektedir.

Hristiyan ibadet anlayışında kiliseye birlikte katılma ya da birlikte dua etme gibi bazı pratikler, eşleri birbirine yaklaştırma noktasında önem taşımaktadır. O nedenle yapılan araştırmaların önemli bir kısmı bu konuya ağırlık vermiştir. Bununla birlikte İslâm ibadet anlayışında eşlerin birlikte düzenli olarak katıldığı bir dinî pratikten söz etmek söz konusu değildir. Dindar eşlerin bir kısmının evde birlikte namaz kıldığı ve dua ettiği görülse de, eşlerin ev dışında belirli zaman aralıklarıyla ve cemaatle yapılan dinî pratiklerde birlikte olduğunu söylemek zor görünmektedir. Nitekim İslâm'da ev dışında cemaatle gerçekleştirilen dinî pratiklerde erkek ve kadınların bulundukları ortamlar genellikle ayrılmaktadır. Dolayısıyla İslâm'da dinî pratikler vesilesiyle (ev dışında) eşlerin bir araya gelme sıklığının nispeten daha düşük olduğu söylenebilir. Bu durumun, araştırma sonuçlarına yansıtıldığı düşünülebilir.

Öneriler

1. Evlilik uyumu ve dindarlık arasındaki ilişki üzerine yapılan çalışmaların büyük oranda Hristiyanlığın yaygın olduğu kültürlerde yapılması, çalışmalarda o kültürlere ait özelliklerin kullanımını da beraberinde getirmiştir. Örneğin yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda kiliseye katılım, İncil metinleri okuma ve karı-koca-kutsal triolojisi gibi özelliklerin kullanıldığı görülmektedir. O nedenle ülkemizde yapılacak çalışmaların, mevcut kültürdeki evlilik ve dindarlığa ait doneleri göz önünde bulundurması, bu alanda yapılan çalışmalarla ortaya çıkan bilgi birikimini yerelleştirmesi ve bunun üzerinden uygulamalar gerçekleştirmesi gerekir.

2. Evlilik, yalnızca eşleri ilgilendiren bir husus değildir. Onun etki alanı dikkate alındığında, toplumsal yapının temel yapıtaşı olduğu ve sağlıklı bir toplumun kurulup sürdürülmesinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu sebeple çiftlerin ilişkilerinin mutlu, uyumlu ve stabil olması yalnızca onları değil, aile içinde yer alan diğer bireyleri de olumlu yönde etkileyecektir. Sağlıklı ve mutlu bir ailede yetişen çocuğun, ileride kendi kuracağı ailenin de benzer özellikleri taşıması beklenir. Dolayısıyla ailenin sağlıklı olması demek, toplumun sağlıklı olması demektir. İşte tam da bu noktada ailenin işlevsel hale gelmesinde etkili olan faktörleri tespit etmek büyük önem kazanmaktadır. Din ve dindarlık da bu faktörler arasındadır. Yurtdışında evlilik uyumu-dindarlık ilişkisine dair çok sayıda çalışma yapılmasına rağmen ülkemizde yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır. O nedenle din ve dindarlığın, evlilik uyumu üzerinde ne gibi etkilerinin olduğunu ortaya koymaya yönelik çalışmaların artması gerekmektedir.

3. Bu çalışmada “eşin iyiliği için dua etme”, “dinî inancın ailevî problemlerde daha anlayışlı ve affedici olma üzerinde etkisi” ve “dinî inancın boşanma konusundaki tutumu yumuşatması” değişkenlerinin evlilik uyumu üzerinde anlamlı yordayıcılar oldukları görülmüştür. Dinlerin sosyal kontrol ve sosyal destek özellikleri vasıtasıyla evlilik ve aile yaşamını koruduğu, şekillendirdiği ve geliştirdiği görülmektedir. Dolayısıyla bu bulgular, evlilik ve aile terapilerinde dinî yaşayışın işlevsel bir biçimde kullanılmasına ilişkin olarak, bu alanda çalışma yapacak uzmanlara veriler sunabilir.

4. Evlilik gibi duygu durumunun sürekli değişebildiği yaşantısal süreçlerde boylamsal çalışmaların tercih edilmesi, daha güvenilir sonuçlar verecektir. Örneğin anket öncesi çiftlerin kavga etmesi ya da barışması, ankete verilen cevapların, süreçten ziyade anlık etkileri ölçmesine yol açacaktır. Ölçmeye tesir edecek bu tarz etkileri azaltmak için boylamsal çalışmaların yapılması elzemdir.

5. Nicel araştırma yöntemiyle yapılan bu çalışmada özel hayatı ilgilendiren birçok soru sorulmuştur. Katılımcıların bu sorulara cevap verirken dürüst davranma oranlarının düştüğü ya da sosyal istenirlik yönünde görüş belirttikleri düşünülebilir. Bundan sonraki çalışmalarda nitel yöntemlerin ya da karma araştırma yöntemlerinin kullanılması, katılımcılardan daha doğru ve sağlıklı cevaplar alma ihtimalini artırabilir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması TBNA 2014*. Ankara: Yazar.
- Albrecht, S. L. (1979). Correlates of marital happiness among the remarried. *Journal of Marriage and the Family*, 41(4), 857-867.
- Allgood, S. M., Harris, S., Skogrand, L., & Lee, T. R. (2009). Marital commitment and religiosity in a religiously homogenous population. *Marriage and Family Review*, 45(1), 52-67.
- Allen, E. B., Atkins, D. C., Baucom, D. H., Snyder, D. K., Gordon, K. C., & Glass, S. (2005). Intrapersonal, interpersonal, and contextual factors in engaging in and responding to infidelity. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 12(2), 101-130.
- Amato, P. R., & Rogers, S. J. (1997). A longitudinal study of marital problems and subsequent divorce. *Journal of Marriage and Family*, 59(3), 612-624.
- Atkins, D. C., Baucom, D. H., & Jacobson, N. S. (2001). Understanding infidelity: Correlates in a national random sample. *Journal of Family Psychology*, 15(4), 735-749.
- Atkins, D. C., & Kessel, D. E. (2008). Religiousness and infidelity: Attendance, but not faith and prayer, predict marital fidelity. *Journal of Marriage and Family*, 70(2), 407-418.
- Bahr, H. M., & Chadwick, B. A. (1985). Religion and family in Middletown, USA. *Journal of Marriage and Family*, 47(2), 407-414.
- Beach, S. R. H., Hurt, T. R., Franklin, K. J., Fincham, F. D., McNair, L. M., & Stanley, S. M. (2011). Enhancing marital enrichment through spirituality: Efficacy data for prayer focused relationship enhancement. *Psychology of Religion and Spirituality*, 3(3), 201-216.
- Beckwith, H. D., & Morrow, J. A. (2005). Sexual attitudes of college students: The impact of religiosity and spirituality. *College Student Journal*, 39(2), 357-366.
- Beit-Hallahmi, B., & Argyle, M. (1997). *The psychology of religious behaviour: Belief and experience*. London: Routledge.
- Belsky, J., Lang, M. E., & Rovine, M. (1985). Stability and change in marriage across the transition to parenthood: A second study. *Journal of Marriage and Family*, 47(4), 855-865.
- Bock, E. W., & Radelet, M. L. (1988). The marital integration of religious independents: A reevaluation of its significance. *Review of Religious Research*, 29(3), 228-241.
- Booth, A., Johnson, D. R., Branaman, A., & Sica, A. (1995). Belief and behavior: Does religion matter in today's marriage? *Journal of Marriage and the Family*, 57(3), 661-671.
- Bracher, M., Santow, G., Morgan, S. P., & Trussell, J. (1993). Marriage dissolution in Australia: Models and explanations. *Population Studies*, 47(3), 403-425.
- Brealt, K. E., & Kposowa, A. J. (1987). Explaining divorce in the US: A study of 3,111 counties, 1980. *Journal of Marriage and Family*, 49(3), 549-558.

- Brewster, K. L., Cooksey, E. C., Guilkey, D., & Rindfuss, R. R. (1998). The changing impact of religion on the sexual and contraceptive behavior of adolescent women in the United States. *Journal of Marriage and the Family*, 60(2), 493-504.
- Brody, G. H., Stoneman, Z., Flor, D. (1996). Parental religiosity, family processes, and youth competence in rural, two-parent African American families. *Developmental Psychology*, 32(4), 696-706.
- Brown, E., Orbuch, T. L., & Bauermeister, J. A. (2008). Religiosity and marital stability among black American and white American couples. *Family Relations*, 57(2), 186-197.
- Burchinal, L. G. (1957). Marital satisfaction and religious behavior. *American Sociological Review*, 22(3), 306-310.
- Burdette, A. M., Ellison, C. G., Sherkat, D. E., & Gore, K. A. (2007). Are there religious variations in marital infidelity? *Journal of Family Issues*, 28(12), 1553-1581.
- Butler, M. H., Gardner, B. C., & Bird, M. H. (1998). Not just a time out: Change dynamics of prayer for religious couples in conflict situations. *Family Process*, 37(4), 451-75.
- Butler, M. H., & Harper, J. M. (1994). The divine triangle: Deity in the marital system of religious couples. *Family Process*, 33(3), 277-286.
- Butler, M. H., Stout, J. A., & Gardner, B. C. (2002). Prayer as a conflict resolution ritual: Clinical implications of religious couples' report of relationship softening, healing perspective, and change responsibility. *American Journal of Family Therapy*, 30(1), 19-37.
- Buunk, B. (1980). Extramarital sex in the Netherlands. *Alternative Lifestyles*, 3(1), 11-39.
- Call, V. R. A., & Heaton, T. B. (1997). Religious influence on marital stability. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36(3), 382-392.
- Chamberlain, T. J., & Hall, C. A. (2000). *Realized religion: Research on the relationship between religion and health*. Philadelphia, PA: Templeton Foundation Press.
- Clydesdale, T. T. (1997). Family behaviors among early U.S. baby boomers: Exploring the effects of religion and income change, 1965-1982. *Social Forces*, 76(2), 605-635.
- Cochran, J. K., & Beeghley, L. (1991). The influence of religion on attitudes toward nonmarital sexuality: A preliminary assessment of reference group theory. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30(1), 45-62.
- Curtis, K. T., & Ellison, C. (2002). Religious heterogamy and marital conflict: Findings from the national survey of families and households. *Journal of Family Issues*, 23(4), 551-576.
- Davie, G. R. C. (2005). From obligation to consumption: A framework for reflection in Northern Europe. *Political Theology*, 6(3), 281-301.
- Davis, K. A., & Epkins, C. C. (2009). Do private religious practices moderate the relation between family conflict and preadolescents' depression and anxiety symptoms? *The Journal of Early Adolescence*, 29(5), 693-717.
- DeMaris, A., Mahoney, A., & Pargament, K. I. (2010). Sanctification of marriage and general religiousness as buffers of the effects of marital inequity. *Journal of Family Issues*, 31(10), 1255-1278.
- Dollahite, D. C., Hawkins, A. J., & Parr, M. R. (2012). "Something more": The meanings of marriage for religious couples in America. *Marriage & Family Review*, 48(4), 339-362.

- Dollahite, D. C., & Lambert, N. M. (2007). Forsaking all others: How religious involvement promotes marital fidelity in Christian, Jewish, and Muslim couples. *Review of Religious Research, 48*(3), 290-307.
- Dollahite, D. C., & Marks, L. D. (2009). A conceptual model of family and religious processes in a diverse, national sample of highly religious families. *Review of Religious Research, 50*(4), 373-391.
- Dudley, M. G., & Kosinski, F. A. (1990). Religiosity and marital satisfaction: A research note. *Review of Religious Research, 32*(1), 78-86.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as (2009). *Sünenü Ebî Dâvud I-VII* (thk. Şu'ayb el-Arnaût vd.). Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Alemiyye.
- Ellison, C. G., & Anderson, K. L. (2001). Religious involvement and domestic violence among U.S. couples. *Journal for the Scientific Study of Religion, 40*(2), 269-286.
- Ellison, C. G., Bartkowski, J. P., & Anderson, K. L. (1999). Are there religious variations in domestic violence? *Journal of Family Issues, 20*(1), 87-113.
- Ellison, C. G., Burdette, A. M., & Wilcox, W. B. (2010). The couple that prays together: Race and ethnicity, religion, and relationship quality among working-age adults. *Journal of Marriage and Family, 72*(4), 963-975.
- Ellison, C. G., Henderson, A. K., Glenn, N. D., & Harkrider, K. E. (2011). Sanctification, stress and marital quality. *Family Relations, 60*(4), 404-420.
- Erdem, M. (1991). Dinler ve aile. *Türk Aile Ansiklopedisi* içinde (C. I, ss. 341-352), Ankara: T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J., Kershaw, K. L., & Shannon, F. T. (1986). Factors associated with reports of wife assault in New Zealand. *Journal of Marriage and Family, 48*(2), 407-412.
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J., & Shannon, F. T. (1984). A proportional hazards model of family breakdown. *Journal of Marriage and the Family, 46*(3), 539-549.
- Fışıloğlu, H. & Demir, A. (2000). Applicability of the dyadic adjustment scale for measurement scale for measurement of marital quality with Turkish couples. *European Journal of Psychological Assessment, 16*(3), 214-218.
- Fiese, B. H., & Tomcho, T. J. (2001). Finding meaning in religious practices: The relation between religious holiday rituals and marital satisfaction. *Journal of Family Psychology, 15*(4), 597-609.
- Filsinger, F., & Wilson, M. (1984). Religiosity, socioeconomic rewards, and family development: Predictors of marital adjustment. *Journal of Marriage and the Family, 46*(3), 663-670.
- Fincham, F. D., Beach, S. R. H., Lambert, N., Stillman, T., & Braithwaite, S. (2008) Spiritual behaviors and relationship satisfaction: A critical analysis of the role of prayer. *Journal of Social and Clinical Psychology, 27*(4), 362-388.
- Fincham, F. D., Stanley, S., & Beach, S. R. H. (2007). Transformative processes in marriage: An analysis of emerging trends. *Journal of Marriage and Family, 69*(2), 275-292.
- Forste, R. T., & Heaton, T. B. (1988). Initiation of sexual activity among female adolescents. *Youth and Society, 19*(3), 250-268.
- Geçioğlu, A. R. (2019). *Evlilik uyumu ve dindarlık*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

- Giblin, P. R. (1997). Marital spirituality: A quantitative study. *Journal of Religion and Health*, 36(4), 321-332.
- Glenn, N. D., & Supancic, M. (1984). The social and demographic correlates of divorce and separation in the United States: An update and reconsideration. *Journal of Marriage and the Family*, 46(3), 563-575.
- Glock, C. Y., & Stark, R. (1965). *Religion and society in tension*. Chicago: Rand McNally.
- Goodman, M. A., & Dollahite, D. C. (2006). How religious couples perceive the influence of god in their marriage. *Review of Religious Research*, 48(2), 141-155.
- Goodman, M. A., Dollahite, D. C., Marks, L. D., & Layton, E. (2013). Religious faith and transformational processes in marriage. *Family Relations*, 62(5), 808-823.
- Gruner, L. (1985). The correlation of private, religious devotional practices and marital adjustment. *Journal of Comparative Family Studies*, 16(1), 47-59.
- Güney, S. (2009). *Sosyal psikoloji*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hamidi, F., Makwand, Z. A., & Hosseini, Z. M. (2010). Couple therapy: Forgiveness as an Islamic approach in counselling. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 1525-1530.
- Hansen, G. L. (1992). Religion and marital adjustment. In R. F. Schumaker (Ed.), *Religion and mental health* (pp. 189-198). New York: Oxford University Press.
- Hansen, G. L., & Gage, B. (1990). *Fundamentalism and marital interaction*. Presented at the National Council on Family Relations annual meetings, Seattle, WA.
- Hardy, S. A., & Raffaelli, M. (2003). Adolescent religiosity and sexuality: An investigation of reciprocal influences. *Journal of Adolescence* 26(6), 731-739.
- Hargrave, T. D., Froeschle, J., & Castillo, Y. (2009). Forgiveness and spirituality: Elements of healing in relationships. In F. Walsh (Ed.), *Spiritual resources in family therapy* (pp. 301-322). New York: Guilford Press.
- Hawkins, D. N., & Booth, A. (2005). Unhappily ever after: Effects of long term, low quality marriages on well-being. *Social Forces*, 84 (1), 445-465.
- Heaton, T. B., & Goodman, K. L. (1985). Religion and family formation. *Review of Religious Research*, 26(4), 343-359.
- Hill, C. T., & Peplau, L. A. (1998). Premarital predictors of relationship outcomes: A 15-year follow-up of the Boston Couples Study. In T. N. Bradbury, *The developmental course of marital dysfunction* (pp. 238-278). Cambridge: Cambridge University Press.
- Holder, D. W., Durant, R. H., Harris, T. L., Daniel, J. H., Obeidallah, D., & Goodman, E. (2000). The association between adolescent spirituality and voluntary sexual activity. *Journal of Adolescent Health* 26(4), 295-302.
- Holeman, V. T. (2003). Marital reconciliation: A long and winding road. *Journal of Psychology and Christianity*, 22(3), 30-42.
- Holeman, V. T. (2008). The role of forgiveness in religious life and within marriage and family relationships. In J. D. Onedera (Ed.), *The role of religion and marriage and family counselling* (pp. 197-211). New York: Routledge.
- Hunt, R. A., & King, M. B. (1978). Religiosity and marriage. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 17(4), 399-406.

- Huston, T. L., & Robins, E. (1982). Conceptual and methodological issues in studying close relationships. *Journal of Marriage and Family*, 44(4), 901-925.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (2009). *Sünen I-V* (thk. Şu‘ayb el-Arnaût vd.). Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye.
- Janus, S. S., & Janus, C. L. (1993). *The Janus report on sexual behavior*. New York: Wiley.
- Kimball, L. S., & Knudson-Martin, C. (2002). A cultural trinity: Spirituality, religion, and gender in clinical practice. *Journal of Family Psychotherapy*, 13(1-2), 145-166.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve sekülerleşme: Üniversite gençliği üzerine sosyolojik bir araştırma*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kirman, M. A. (2012). Modernleşme sürecinde nikâhın kutsallığı üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Dinlerde Nikâh* içinde (ss. 627-645). İstanbul: İslâmî Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Kraft, K., & Neimann, S. (2009). *Impact of educational and religious homogamy on marital stability*. IZA Discussion Paper, No. 4491.
- Krishnan, V. (1998). Premarital cohabitation and marital disruption. *Journal of Divorce & Remarriage*, 28(3-4), 157-170.
- Kunz, P. R., & Albrecht, S. L. (1977). Religion, marital happiness, and divorce. *International Journal of Sociology of the Family*, 7(2), 227-232.
- Lambert, N. M., & Dollahite, D. C. (2006). How religiosity helps couples prevent, resolve, and overcome marital conflict? *Family Relations*, 55(4), 439-449.
- Lambert, N. M., & Dollahite, D. C. (2008). The threefold cord: Marital commitment in religious couples. *Journal of Family Issues*, 29(5), 592-614.
- Larson, L. E., & Goltz, J. W. (1989). Religious participation and marital commitment. *Review of Religious Research*, 30(4), 387-400.
- Lauer, E. F. (1985). The holiness of marriage: Some new perspectives from recent sacramental theology. *Studies in Formative Spirituality*, 6(2), 215-216.
- Lichter, D., & Carmalt, J. (2009). Religion and marital quality among low-income couples. *Social Science Research*, 38(1), 168-187.
- Locke, H. J., & Wallace, K. M. (1959). Short marital-adjustment and prediction tests: Their reliability and validity. *Marriage and Family Living*, 21(3), 251-255.
- Mahoney, A. (2010). Religion in families, 1999-2009: A relational spirituality framework. *Journal of Marriage and Family*, 72(4), 805-827.
- Mahoney, A., Pargament, K. I., Jewell, T., Swank, A. B., Scott, E., Emery, E., & Rye, M. (1999). Marriage and the spiritual realm: The role of proximal and distal religious constructs in marital functioning. *Journal of Family Psychology*, 13(3), 1-18.
- Mahoney, A., Pargament, K. I., Murray-Swank, A., & Murray-Swank, N. (2003). Religion and the sanctification of family relationships. *Review of Religious Research*, 44(3), 220-236.
- Mahoney, A., Pargament, K. I., Tarakeshwar, N., & Swank, A. (2001). Religion in the home in the 1980s and 1990s: A meta-analytic review and conceptual analysis of links between religion, marriage, and parenting. *Journal of Family Psychology*, 15(4), 559-597.

- Mahoney, A., & Tarakeshwar, N. (2005). Religion's role in marriage and parenting in daily life and during family crises. In R. F. Paloutzian & C. L. Park (Eds.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (pp. 177-195). New York: Guilford.
- Mardin, Ş. (1992). *Din ve ideoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marks, L. (2005). How does religion influence marriage? Christian, Jewish, Mormon, and Muslim perspectives. *Marriage and Family Review*, 38(1), 85-111.
- Marsh, R., & Dallos, R. (2000). Religious beliefs and practices and Catholic couples' management of anger and conflict. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 7(1), 22-36.
- Marsh, R., & Dallos, R. (2001). Roman Catholic couples: Wrath and religion. *Family Process*, 40(3), 343-360.
- Marks, L. D., & Dollahite, D. C. (2012). "Don't forget home": The importance of sacred ritual in families. In J. Hoffman (Ed.), *Understanding religious ritual: Theoretical approaches and innovations* (pp. 186-203). New York: Routledge
- Marks, L. D., Dollahite, D. C., & Freeman, J. J. (2011). Faith in family life. In T. W. Draper, A. J. Hawkins, & D. C. Dollahite (Eds.), *Strengthening our families* (2nd ed.), (pp. 185-195). Provo, UT: BYU.
- Myers, S. M. (2006). Religious homogamy and marital quality: Historical and generational patterns. *Journal of Marriage and the Family*, 68(2), 292-304.
- Okumuş, E. (2012). *Toplumsal değişme ve din*. İstanbul: İnsan yayınları.
- Orathinkal, J., & Vansteenwegen, A. (2006). Religiosity and marital satisfaction. *Contemporary Family Therapy*, 28(4), 497-504.
- Pargament, K. I., & Mahoney, A. (2005). Sacred matters: Sanctification as a vital topic for the psychology of religion. *International Journal for the Psychology of Religion*, 15(3), 179-198.
- Robinson, L. C. (1994). Religious orientation in enduring marriage: An exploratory study. *Review of Religious Research*, 35(3), 207-218.
- Sabatelli, R. M. (1988). Measurement issues in marital research: A review and critique of contemporary survey instruments. *Journal of Marriage and Family*, 50(4), 891-915.
- Scheepers, P., Te Grotenhuis, M., & Van Der Slik, F. (2002). Education, religiosity and moral attitudes: Explaining cross-national effect differences. *Sociology of Religion*, 63(2), 157-176.
- Schumm, W. R. (1985). Beyond relationship characteristics of strong families: Constructing a model of family strengths. *Family Perspective*, 19(2), 1-9.
- Scott, J. (1998). Changing attitudes to sexual morality: A cross-national comparison. *Sociology*, 32(4), 815-845.
- Shrum, W. (1980). Religion and marital instability: Change in the 1970's. *Review of Religious Research*, 21(2), 135-147.
- Smith, E. R., & Mackie D. M. (2000). *Social Psychology*. Philadelphia: Psychology Press.
- Spanier, G. B. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 38(1), 15-28.

- Spilka, B., Hood, R. W., Hunsberger, B., & Gorsuch, R. L. (2003). *The psychology of religion: An empirical approach* (2nd ed.). New York: Guilford.
- Stanley, S. M., & Markman, H. J. (1992). Assessing commitment in personal relationships. *Journal of Marriage and Family*, 54(3), 595-608.
- Stafford, L., David, P., & McPherson, S. (2014). Sanctity of marriage and marital quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31(1), 54-70.
- Stark, R., & Glock, C. Y. (1974). *American piety: The nature of religious commitment*. London: University of California Press.
- Sullivan, K. T. (2001). Understanding the relationship between religiosity and marriage: An investigation of the immediate and longitudinal effects of religiosity on newlywed couples. *Journal of Family Psychology*, 15(4), 610-626.
- Sümer, N. (2007). *Kitab-ı Mukaddes'te cinsel motifler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Teachman, J. D. (1982). Methodological issues in the analysis of family formation and dissolution. *Journal of Marriage and the Family*, 44(4), 1037-1053.
- Tekin, M. (2011). Dinlerin perspektifinden aile kurumu. K. Canatan & E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi içinde* (s. 235-262). İstanbul: Açılımkitap.
- Thornton, A., & Camburn, D. (1989). Religious participation and adolescent sexual behavior and attitudes. *Journal of Marriage and Family*, 51(3), 641-653.
- Treas, J., & Giesen, D. (2000). Sexual infidelity among married and cohabitating Americans. *Journal of Marriage and the Family*, 62(1), 48-60.
- Vaaler, M. L., Ellison, C. G., & Powers, D. A. (2009). Religious influences on the risk of marital dissolution. *Journal of Marriage and Family*, 71(4), 917-934.
- Wallin, P. (1957). Religiosity, sexual gratification, and marital satisfaction. *American Sociological Review*, 22(3), 300-305.
- Wallin, P., & Clark, A. L. (1964). Religiosity, sexual gratification, and marital satisfaction in the middle years of marriage. *Social Forces*, 42(3), 303-309.
- White, L. K. (1990). Determinants of divorce: A review of research in the eighties. *Journal of Marriage and the Family*, 52(4), 904-912.
- Wilcox, W. B., & Wolfinger, N. H. (2008). Living and loving "decent": Religion and relationship quality among urban parents. *Social Science Research*, 37(3), 828-843.
- Willits, F. K., & Crider, D. M. (1988). Religion and well-being: Men and women in the middle years. *Review of Religious Research*, 29(3), 281-294.
- Wilson, J., & Musick, M. (1996). Religion and marital dependency. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 35(1), 30-41.
- Wineberg, H. (1994). Marital reconciliation in the United States: Which couples are successful? *Journal of Marriage and Family*, 56(1), 80-88.
- Wolfinger, N. H., & Wilcox, W. B. (2008). Happily ever after? Religion, marital status, gender, and relationship quality in urban families. *Social Forces*, 86(3), 1311-1337.

-
- Worthington, E. L., Jr. (2006). *Forgiveness and reconciliation: Theory and application*. New York: Routledge.
- Yapıcı, A. (2002). Dini yaşayışın farklı görüntüleri ve dogmatik dindarlık. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2(2), 75-117.
- Yapıcı, A. (2006). Yeni bir dindarlık ölçeği ve üniversiteli gençlerin dinin etkisini hissetme düzeyi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 65-115.
- Yapıcı, A. (2013). *Kimlik, bilinç ve toplumsal cinsiyet bağlamında din ve kadın*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2018). Eşlerin dinsel algı ve yaşayışına göre evlilikte dindarlık ve maneviyat huzur mu, kusur mu? *Turkish Studies*, 13(2), 79-106.
- Yapıcı, A. & Zengin, Z. S. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin dinin etkisini hissetme düzeyleriyle psiko-sosyal uyumları arasındaki ilişki. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3(2), 65-127.
- Yıldız, M. (2001). Dindarlığın tanımı ve boyutları üzerine psikolojik bir çalışma. *Tabula Rasa*, 1(1), 19-42.